

країн світу : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 13–14 жовт. 2011 р. / за ред. В. Й. Лажніка та С. В. Федонюка. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – С. 111–113.

3. Лажнік Володимир Йосипович. Методика кількісної оцінки економіко-географічного положення географічних об'єктів на мікрорівні : дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02 / Володимир Йосипович Лажнік ; Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 1995. – 264 с.

4. Статистичний збірник Волинь 2013 / за ред. В. Ю. Науменка. – Луцьк : Голов. упр. стат. у Волин. обл., 2014. – 509 с.

5. Стащук О. В. Оцінка інвестиційного клімату Волинської області / О. В. Стащук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Aktualni-problemy-rozvytku-ekonomikyregionu/2008_4_1/15.pdf

6. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : підруч. / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 444 с.

УДК 911.3:30/33(100)

А. С. Лемехова – студентка 4 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Чинники регіональних відмінностей у розвитку країн світу

*Роботу виконано на географічному факультеті СНУ ім. Лесі Українки
Науковий керівник: **Н. В. Краснопольська** – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії СНУ ім. Лесі Українки*

Розглядаються сучасні регіональні відмінності країн світу. Приділено увагу аналізу чинникам, які сприяють диференціації країн за рівнем соціально-економічного розвитку. Виявлено характерні риси для типологічних груп країн. Зроблено висновки про характеристики кожної типологічної групи.

Ключові слова: критерії типології країн, рівень соціально-економічного розвитку, чинники впливу.

Lemekhova A. S. Factors Regional Differences in the Development of Countries. The modern regional differences of the world countries are examined. Paid attention analysis to the factors that assist differentiation of countries in level of socio-economic development. The personal touches are educed for the typology groups of countries. Drawn conclusion about descriptions of every typology group.

Key words: criteria of typology of countries, level of socio-economic development, factors of influence.

Країни світу різняться за багатьма критеріями: розмірами територій, чисельністю населення, географічним положенням, соціально-економічним розвитком, політичним устроєм тощо. Для здійснення наукового аналізу як економіки будь-якої країни, так і світогосподарської системи потрібно класифікувати країни за деякими спільними ознаками. Таким дослідженням присвячені праці зарубіжних та вітчизняних учених, таких як Ю. Грисюк, М. Книш, Я. Олійник, П. Масляк та ін.

Світова економічна система характеризується структурою, яка має різні аспекти дослідження, виходячи з огляду різних її складників. Фахівці найбільшу увагу надають галузевій та типологічній структурі, які виявляють регіональні відмінності у розвитку країн світу. Типологічна структура перебуває в постійній динаміці, оскільки основні показники економічного росту (темпи приросту ВВП, рівень продуктивності праці, ефективність використання робочої сили) неоднакові.

Класифікація країн є актуальною сьогодні, адже має як наукове, так і практичне значення. Так, визначення місця країни чи регіону у світовій економіці сприяє визначенні до даної країни міжнародних економічних організацій, їх можливостям в отриманні кредитів, вирішенні проблем державного боргу, участі у міжнародній торгівлі тощо.

Мета публікації – виділити та проаналізувати чинники, які сприяли розвитку країн, їх диференціації за рівнем соціально-економічного розвитку.

Для досягнення мети розв'язувалися такі **завдання**:

1) виділити групи чинників за сферою їх впливу на економічний розвиток країн світу;

2) проаналізувати історичні особливості формування регіональних відмінностей країн світу;

3) розглянути основні типологічні групи країн світу.

Нами виділено дві групи чинників: зовнішні та внутрішні за їх впливом на розвиток економіки країн світу (табл. 1).

Таблиця 1

**Чинники, що формують відмінності
у розвитку країн світу**

Зовнішні (історико-економічні обставини) чинники	Внутрішні чинники
<i>середземноморська торгівля феодальної Європи</i>	<i>наявний природно-ресурсний потенціал</i>
<i>виникнення капіталістичної мануфактури</i>	<i>система управління народним господарством</i>
<i>монополія колоніальних імперій</i>	<i>соціально-економічний уклад</i>
<i>утворення країн «переселенського капіталізму»</i>	

Ці чинники сприяли участі країн у міжнародному географічному поділі праці, формуванні ядер світового господарства та регіональним відмінностям.

На сьогодні структурними органами ООН розроблено класифікацію країн за рівнем соціально-економічного розвитку. Ними виділено три основні групи:

– економічно розвинуті країни (іноді індустріально розвинуті);

– країни, що розвиваються (з виокремленням нових індустріальних країн і найменш розвинутих);

– країни з транзитною економікою.

Економічно високорозвинуті країни розміщені в Північній Америці, Західній Європі та Східній Азії.

До другої групи країн віднесено країни:

1) НІК Південно-Східної Азії та Латинської Америки: Республіка Корея, Тайвань, Сінгапур, Малайзія, Індонезія, Аргентина, Чилі, Бразилія, Мексика;

2) нафтодобуваючі країни Перської затоки;

3) найменш розвинуті Тропічної Африки, Південної та Південно-Східної Азії та Латинської Америки (Ефіопія, Сомалі, Бурунді, Чад, Непал, Болівія, Гаїті та ін.).

Третю групу країн із транзитною економікою складають країни Центральної та Східної Європи [4, с. 35].

Зупинимося на характеристиці чинників, які покладені в основу цієї типології країн та їх регіональним відмінностям. Так, високі показники розвитку у країн-лідерів є наслідком тривалого розвитку економічних відносин, стадії якого в часі випереджали стадії розвитку інших країн. Проаналізуємо історію формування наймогутніших держав. Із XV ст. Західну Європу охоплює заміна феодалізму капіталізмом із такими притаманними ознаками: значний ріст виробничих сил, у розвитку ремесла й прояву зачатків мануфактури, відділення промислового виробництва від сільськогосподарського, в розвитку міст – центрів промисловості й обміну, в початку розподілу праці між містом і селом.

Вигідність положення на перетині торгових шляхів Середземномор'я між арабсько-візантійським світом та Європою сприяло розвитку Генуезької та Венеціанської купецьких держав у XIII–XIV ст. Торгівля стимулювала розвиток першої в світі баржі та банківської системи. Від арабів європейці перейняли мельницю й самопрядку, способи виготовлення паперу, скла, шовкових і бавовняних тканин. Таким чином, розквіт торгівлі підготував підґрунття для подальшого розвитку економічних відносин Середземномор'я. Проте з появою тюркських племен на півострові Мала Азія в XI ст. виникла боротьба за володіння між Османами та венеціанцями. Через складне становище на Середземному морі зростала роль міст і держав на берегах внутрішніх морів, а саме: Північного й Балтійського з утворенням торговельно-економічного союзу Ганза.

Бажання розширити сферу впливу, зміцнити абсолютизм та уникнути турків на шляху в Азію спонукали європейські країни на заморські подорожі. Відкриття нових земель та морських шляхів започаткували епоху Великих географічних відкриттів, які, у свою чергу, призвели до формування колоніальних імперій, таких як іспанська, португальська, британська, нідерландська, французька. Вони володіли територіями на теренах Азії, Африки та Латинської Америки. В заморських колоніях жорстоко експлуатувалися як природні, так і людські ресурси, вони були ринками збуту та обмежувалися в розвитку на довгі століття. Проте в середині XX ст., коли настав крах у колоніальному світі, колишні колонії, які тільки стали на самостійний розвиток у 1950–1960-х роках без досконалої системи правління й територіальними конфліктами з сусідніми країнами, були позбавлені швидкого економічного розвитку й ставали об'єктами економіко-політичного впливу колишніх країн-завойовників: Англії, Франції, Голландії [1, с. 187].

До найважливіших подій, що прискорили економічний розвиток західноєвропейських країн, належить промислова, а згодом та науково-технічна революція, яка розпочалася з Англії й перекинулася через Францію, Нідерланди, Бельгію, Німеччину до Північної Америки. У високорозвинутих країнах, таких як США, Канада, Японія, Німеччина відбулася диверсифікація галузей обробної промисловості та якісні зміни з розвитком наукомістких галузей і передових технологій, що призвело до зменшення використання природних ресурсів, дешевої робочої сили та більшим використанням інтелектуального потенціалу.

Окремою групою країн, на які вплинув хід історичних подій, є країни «переселенського капіталізму»: Австралійський Союз разом і Канадою, Новою Зеландією та ПАР (нині їх називають країнами нового освоєння). У цій групі країн економічний розвиток здійснювався свого часу переважно завдяки вивозу до них капіталу із-зовні (переважно із Великобританії) та створення належних умов для перспективного розвитку. Характерною рисою цих країн є їх спільність із країнами, що розвиваються, в галузях народногосподарської спеціалізації – гірничодобувною та сільськогосподарською. Але на відміну від останніх виробництво країн «переселенського капіталу» базується на сучасних технологіях і високому рівні продуктивності праці. Крім того вони мають багатогалузеві народногосподарські

комплекси, які здатні забезпечувати необхідною продукцією своє населення. Все це поєднує їх із високорозвинутими державами світу [2, с. 122].

Система соціалістичних економік відпала від системи світової економіки через несумісність командно-адміністративних і ринкових методів господарювання. Усе більшим ставав розрив із розвинутими країнами у використанні науково-технічного прогресу. І стало зрозумілим, що ті позитивні фактори, які стимулювали екстенсивний розвиток економічної системи соціалізму, явно вичерпано. Перехід до ринкової системи господарювання став об'єктивним і неминучим. Більшість колишніх соціалістичних країн переходять до ринкової економіки, руйнуючи державний сектор. Непідготовленість до такої докорінної перебудови призвела до величезного спаду в розвитку економіки в 1990-х роках, особливо в країнах СНД.

Промислова революція завдяки розвитку комунікацій сприяла зближенню розвинених країн, розвитку інтеграції та поширенню єдиного способу виробництва, головною метою якого є отримання максимального прибутку, що, у свою чергу, стимулює впровадження нової техніки та підвищення продуктивності праці. Інтернаціоналізація господарських процесів сприяла процесам інтеграції та глобалізації. Тобто відбувається розширення взаємовідносин і взаємозалежностей не лише між окремими людьми, а й між цілими державами та міждержавними утвореннями. Це значною мірою впливає на процеси формування глобального інформаційного простору, міждержавного ринку капіталів, товарів і послуг, робочої сили тощо.

Звичайно ці риси не на повну силу притаманні країнам, що розвиваються, а саме у 4/5 усіх країн світу, де проживає понад 80 % населення Землі. Тобто, економічний стан країн, що розвиваються, їхні проблеми безпосередньо позначаються на великій частині людства, яке проживає в Латинській Америці, Азії та Африці. Один із найважливіших критеріїв виділення країн, що розвиваються, в окрему світову підсистему – їх слаборозвиненість і відсталість. Це виражається в якійсь неоднорідності й системній невпорядкованості суспільства, що складається з різних економічних і неекономічних інститутів сучасного і традиційного типів, а також перехідних проміжних інститутів [3, с. 237].

Причини бідності цих країн різні: наслідок хижацької колоніальної політики (Гаїті, М'янма), периферійне положення (Непал, Бутан), відсутність значних запасів корисних копалин (Чад, Нігер, Бенін), диктаторські режими (Гондурас), відсутність виходу до моря (ЦАР, Малі, Уганда) і як наслідок слаборозвинута транспортна, фінансова та соціальна інфраструктура. Ця група країн відзначаються неконтрольованою й нерегульованою демографічною ситуацією, при якій ВВП країни не встигає за збільшенням чисельності населення. Проблеми цих країн полягають у політичній нестабільності та відсутності власних резервів для подолання бідності. Світове товариство постійно надає допомогу у різних формах, але відсутність механізму ефективного використання призводить до нераціонального застосування та розкрадання цих надходжень. Украї низький рівень накопичення коштів населення й капіталів унеможливорює інвестування галузей для створення засобів виробництва, підготовки кваліфікованої робочої сили, удосконалення технологій, що не сприяє зростанню продуктивності праці, спричиняє низький рівень споживання, тобто низький рівень накопичення є результатом злиднів й одночасно причиною їх збереження.

Отже, кожна типологічна група країн характеризується переважаючим соціально-економічним укладом, системою управління господарством, економічною політикою, яка формується під впливом політичних, ідеологічних чинників різних економічних систем, їх участі у міжнародному поділ праці, процесів глобалізації світового господарства.

Джерела та література

1. Витвер И. А. Историко-географическое введение в экономическую географию зарубежного мира / И. А. Витвер. – М. : Гос. изд-во геогр. лит-ры, 1963. – 360 с.
2. Мироненко Н. С. Страноведение: теория и методы / Н. С. Мироненко. – М. : Аспект-Пресс, 2001. – 268 с.
- 3 Географія світового господарства з основами економіки : навч. посіб. / за ред. Я. Б. Олійника, І. Г. Смирнова. – К. : Знання, 2011. – 640 с.
4. Трохимчук С. В. Політична географія світу : навч. посіб. / С. В. Трохимчук, О. В. Федунь. – К. : Знання, 2007. – 422 с.

УДК 911.3:33:[662.6:620.9](476)

І. П. Мандрик – кандидат географічних наук, доцент кафедри країнознавства і міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;
О. А. Шевчук – студентка 4 курсу факультету міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Паливно-енергетичний комплекс Республіки Білорусь: сучасний стан та проблеми розвитку

*Роботу виконано на кафедрі країнознавства і міжнародних відносин
СНУ ім. Лесі Українки*

Проаналізовано сучасний стан розвитку й розміщення паливно-енергетичного комплексу Республіки Білорусь. Охарактеризовано паливну промисловість та електроенергетику Білорусі. Виявлено проблеми та визначено перспективні напрями розвитку паливно-енергетичного комплексу країни.

Ключові слова: паливно-енергетичний комплекс, паливна промисловість, електроенергетика, Республіка Білорусь.

Mandryk I. P., Shevchuk O. A. Fuel and Power Complex of Belarus Republic: Modern State and Development Problems. Modern state of development and placing of fuel and power complex of Belarus is analyzed in the article. Fuel industry and electric-power engineering of Belarus are characterized. The problems and some perspective directions of development of fuel and power complex of the country are defined.

Key words: fuel and power complex, fuel industry, electric-power engineering, Republic of Belarus.

Актуальність тематики дослідження. Паливно-енергетичний комплекс (ПЕК) Білорусі включає паливну промисловість та електроенергетику, які в сукупності виробляють 16,2 % промислової продукції країни, зосереджують 18,1 % основних промислово-виробничих фондів і 5,3 % усіх зайнятих у промисловості (2013 р.). На частку нафтопродуктів (основної продукції паливної промисловості) припадає майже